

ILG'OR PEDAGOG

ILMIY JURNALI

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

2025

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

ILG'OR PEDAGOG

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

2- JILD, 2 - SON
2025

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

TALABALARDA ILMIY TADQIQOT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR NAZARIY QARASHLAR.

Otayeva Salamat Sabirovna

Ma'mun universiteti,

“Psixologiya va sport” kafedrası katta o'qituvchisi.

Email: otayevasalamat@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada talabalarda ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga oid nazariy qarashlar tahlil qilinib, olimlar fikrlari hamda pedagogik-psixologik ensiklopediyalar asosida ilm, bilish, bilim, tadqiqot, ilmiy tadqiqotchilik va tadqiqotchilik kompetensiyasi kabi tushunchalardagi turli yondashuvlar ko'rib chiqilgan; natijada ilmiy bilim, tafakkur, dunyoqarash va ilmiy faoliyat talabalar ilmiy tadqiqot faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari sifatida shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: Talabalar, ilmiy tadqiqot, ilmiy faoliyat, ilmiy-tadqiqotchilik kompetensiyasi, nazariy qarashlar, ilmiy bilim, ilmiy tafakkur, ilmiy dunyoqarash, pedagogik yondashuv, tadqiqot metodologiyasi.

Abstract: The article analyzes theoretical perspectives on the development of students' research activities, examining various approaches to concepts such as knowledge, cognition, science, research, scientific inquiry, and researcher competencies based on scholars' views and pedagogical-psychological encyclopedias; as a result, scientific knowledge, thinking, worldview, and scientific activity have been identified as the core components of students' research activities.

Keywords: Students, scientific research, scientific activity, research competence, theoretical perspectives, scientific knowledge, scientific thinking, scientific worldview, pedagogical approach, research methodology.

KIRISH

Ilmiy izlanish olib borishga tayyor, chuqur fikrlay oladigan va ilmiy yondashuvga ega bo'lgan talaba – bu kelajakda innovatsion fikr yurita oladigan, mamlakat taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shishga qodir bo'lgan mutaxassisdir. Shu boisdan, O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasida belgilangan strategik maqsadlarni ro'yobga chiqarishda talabalarni ilmiy faoliyatga jalb etish, ularni tadqiqot metodikasi asosida tayyorlash hamda bu jarayonni tizimli va ilmiy asoslangan tarzda tashkil qilish ta'lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida e'tirof etilmoqda.

Respublikamizda “O'zbekiston-2030” strategiyasining 12-maqsadida barcha yo'nalishlarda innovatsion faoliyatni keng joriy etish, ilmiy tadqiqotlarni va innovatsion tashabbuslarni qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratilgan. Ana shu maqsadga asosan 2030-yilgacha erishiladigan maqsadning samaradorlik ko'rsatkichida har bir million aholiga to'g'ri

keladigan tadqiqotchilar sonini 2 ming nafarga yetkazish belgilab olingan.[1] Bu maqsad yoshlarni ilm-fan va texnologiyalar sohasiga jalb qilishning muhimligini ko'rsatadi hamda ilmiy tadqiqotlar orqali milliy iqtisodiyotda real o'zgarishlar qilish imkoniyatini yaratadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Ilmiy bilimlarni egallash va tahliliy tafakkurni shakllantirish g'oyalari qadimdan Abu Nasr Forobiy [4], Abu Ali ibn Sino [5] kabi mutafakkirlar qarashlarida asosiy o'rin egallagan. Respublikamizda oliy ta'lim muassalarida talabalarni ilmiy tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish, ilmiy tadqiqotchilik faoliyatini kasbiy sohada qo'llash bilan bog'liq ilmiy izlanishlar mahalliy olimlardan B.X.Raximov[7], L.Z.Namazboyeva[8], S.N.Allayorova[9], A.B.Axmedovlar[13] tomonidan olib borilgan bo'lsa, Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligi (MDH) olimlaridan O.V.Ibryanova[10], M.N.Artsev[12], M.A.Isayeva[11] va boshqalar oliy ta'lim talabalarini ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish hamda loyihaviy-tadqiqot madaniyatini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratishgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Ushbu tadqiqotda tanlangan metodologiya zamonaviy ilmiy qarashlar va talabalarda ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga asoslanadi. Tadqiqot muammosini aniqlashdan tortib, natijalarni tahlil qilishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda individual fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va reflektiv yondashuvga urg'u berildi. Sifatli va miqdoriy metodlar uyg'unligi orqali masalaga tizimli va chuqur qarash imkoni yaratildi. Tadqiqotchining ichki motivatsiyasi va ilmiy qiziqishi metod tanlash hamda ma'lumotlarni tahlil qilishda asosiy omil bo'lib, tadqiqotning samarali o'rganilishiga xizmat qiladi.

TAHLILLAR VA NATIJALAR.

Talabalarni ilmiy tadqiqot faoliyatiga yo'naltirish mavzusini yoritishda ilmiylikka asoslangan holda ish ko'rish uchun, eng avvalo, mavzuning mohiyatini to'laqonli ochib berishga xizmat qiluvchi bazaviy tushuncha va ilmiy kategoriyalarni aniqlashtirish zarur hisoblanadi. Ushbu tushunchalar mazmunini tahlil etish, ularning mazkur tadqiqot doirasida tutgan o'rni va ahamiyatini ochib berish orqali tadqiqotning metodologik yondashuvi, konseptual asoslari va tahliliy mezonlari ilmiy asosda shakllantiriladi. Bu esa, o'z navbatida, tanlangan ilmiy yo'nalishning nazariy poydevorini mustahkamlash va tadqiqot samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik ensklopediyada "Bilim-borliqni bilish jarayonining amaliyotda tasdiqlangan natijasi. Kishilarning tabiat va jamiyat hodisalari haqida hosil qilgan ma'lumotlari, voqelikning inson tafakkurida aks etishi" - ekanligi izohlangan.[2.-137 b] Nazarimizda, bilimning ilmiy, emperik va nazariy shakllari orasidagi farqlar uning turli kontekstlarda qanday ishlatilishini va maqsadga erishishdagi rolini belgilaydi. Bu farqlar bilimni

nafaqat kognitiv jarayon sifatida, balki amaliy va ilmiy faoliyatda ham qanday foydalanish mumkinligini anglatadi.

O'zbekiston milliy ensklapediyasida "Ilmiy tadqiqot – yangi bilimlarni ishlab chiqish jarayoni, bilish faoliyati turlaridan biri. Unga ob'ektivlik, ishonchlilik, aniqlik xos. Ilmiy tadqiqot hamma shartlarga amal qilib takrorlanganda hamisha birdek natija berishi, bahs etilayotgan masalani isbotlashi lozim. Ilmiy tadqiqot bir-biri bilan bog'langan ikki qism –tajriba va nazariyadan iborat"–degan ta'rif keltirilgan.[3-121 b] Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, ilmiy tadqiqot ishining samaradorligi, avvalo, tajriba va nazariyaning o'zaro uzviy aloqasi asosida ta'minlanadi. Bu ikki tarkibiy unsur bir-birini to'ldirgan holda, ilmiy izlanishning ishonchliligi, obyektivligi va natijaviyligini ta'minlaydi.

Abu Nasr Forobiy aql-ilm haqida shunday yozadi: "Inson yetishishi zarur bo'lgan, o'zi uchun uni bilishi shart deb qabul qilingan bilimni ilm al-yaqiniya (ishonch ilmi) deyiladi". [4-104 b] Mutafakkir fikricha inson ba'zi bilimlarni shunchaki eshitib emas, balki **ichki ehtiyoj, aqliy ishonch** va **fahm bilan** bilishga intilishi kerakligiga alohida urg'u beriladi.

Abu Ali ibn Sino ilmiy bilish haqida shunday deydi- "Bunday o'ylab qaragam, aql-ilm juda qadim zamonlardan beri davom etib keladi. U o'lim bilmaydigan - uyg'oq, qarimaydigan - yosh, beli bukilmaydigan - barvasta, nuroniy, kim unga oshna bo'laman desa, u bilan qalin bo'lib ketadigan va uni olqishlab kutub oladigan ekan." [5-132 b] Olim ilm va aql haqidagi chuqur falsafiy qarashlari orqali bu yerda ilm va aqlni zamon va makondan, inson hayotining chegaralaridan ustun qo'yadi.

Talabalarda ilmiy-tadqiqot faoliyatini samarali shakllantirish, avvalo, ularning tafakkur salohiyati rivojlanganligi hamda ilmiy dunyoqarashning shakllanganlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir.

E. G'oziyevning fikricha "Tafakkur-atrof-muhitdagi voqelikni nutq yordami bilan bavoysita, umumlashgan holda aks ettiruvchi psixik jarayon, ijtimoiy-sababiy bog'lanishlarni aniqlashga yangilik ochishga va bashorat qilishga yo'naltirilgan aqliy faoliyatdir". [6-458 b] Keltirilgan ta'rifdan kelib chiqib, talabalarni ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishda, ularning tafakkur operatsiyalarini, ya'ni analiz, sintez, taqqoslash, abstraksiya, umumlashtirish, konkretlashtirish, klassifikatsiyalash va sistemalashtirishni qo'llash orqali dolzarb masalalar bo'yicha tushunchalar hosil qilish, hukm chiqarish va xulosalar chiqarishni ilmiy asoslab berish muhimdir.

A.K.Raximovning dissertatsiyasida "Dunyoqarash- inson ongida organik olam manzarasining aks ettirilishi bo'lib, u shaxsning umri davomida o'zlashtirilgan falsafiy, ilmiy, ijtimoiy-siyosiy, ahloqiy, estetik qarashlar tizimining yig'indisi sifatida mustaqil hayot va kelgusidagi kasbiy faoliyat yo'nalishi mavjudligini anglatishi"- keltirilgan.[7-32 b] Bu qarashlar tizimi

shaxsning hayoti va kasbiy faoliyatiga yo'nalish beradi, uning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi.

L.Z.Namazbayeva o'z ishida "tadqiqot faoliyati deganda tadqiqotchilik xulq-atvoriga asoslangan qidiruv faoliyati mexanizmlari harakati natijasida shakllanadigan intellektual-ijodiy faoliyatning alohida turi tushuniladi" -degan ta'rifni keltiradi.[8-10 b] Demak, tadqiqotchilikni intellektual va ijodiy faoliyatning alohida turi sifatida qarash zarur, chunki ilmiy izlanishlar faqat faktlarni yig'ish va tahlil qilishni emas, balki yangi g'oyalar, konsepsiyalar hamda yechimlar yaratishni talab etadi.

Ilmiy bilim, ilmiy tafakkur, ilmiy dunyoqarash hamda ilmiy faoliyat talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning tarkibiy tuzilmasi sifatida namoyon bo'ladi.

S.N. Allayarova tadqiqotida "Oliy ta'limda ilmiy tadqiqot faoliyati samaradorligi quyidagi xususiyatlarga ko'ra farqlanadi:

- o'quv jarayonida qo'llaniladigan faol o'qitish uslublari;
- mustaqil ta'limning tashkil etilishi;
- kasbiy tayyorgarlikka oid yaratilgan imkoniyat va mavjud to'siqlar;
- o'quv dasturlarining sifat darajasi va hokazo.[9-14 b]

O.V. Ibryanova esa bakalavriat bosqichida talabalarning ilmiy faoliyatga tayyorlanishini samarali tashkil etish bo'yicha psixologik-pedagogik shartlar aniqlashtirilgan, ana o'sha shartlar quyidagicha:

- tadqiqot faoliyati jarayonida talabalarni kasbiy va shaxsiy o'z-o'zini anglashni rivojlantirishga yo'naltirish;
- tadqiqot faoliyatining individual uslubini rivojlantirish;
- TITF ning motivatsion-qiymatli, ijodiy, texnologik va reflektiv tarkibiy qismlarining birligini ta'minlash;
- universitetda tadqiqot muhitini shakllantirish".[10-15 b]

M.A. Isayeva o'z ilmiy qarashi orqali loyihalash va tadqiqot madaniyatiga quyidagicha ta'rif beradi. "Loyihalash va tadqiqot madaniyati - bu shaxsning integratsiyalashgan professional sifati, shu jumladan tadqiqot savodxonligi va malakasi, ijodkorlik va kasbiy faoliyatni loyihalashga e'tibor berishi".[11-14 b] Omillar o'zaro integratsiyada namoyon bo'lib, tadqiqotchining nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish, muammolarga ilg'or va noodatiy yechimlar topish, hamda ilmiy izlanishlar natijadorligini oshirishda kuchli motivatsion va intellektual asos sifatida xizmat qiladi.

M.N.Arsev tadqiqotchilik faoliyatiga ta'rif berib, "uning natijalarini oldindan ko'rib bilmasligini aytadi. Bu degani, ushbu faoliyat noma'lum muammoning yechimini oldindan izlash bilan bog'liq." [12-4 b] Bunday ta'rif kompetensiya tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, noma'lumlik vaziyatining muhimligiga diqqatini qaratadi va uning yechimini inson topishi kerakligini bildiradi.

A.B.Axmedovning ilmiy ishida “Tadqiqot faoliyati - bu nafaqat o‘quv va kognitiv kompetensiyani shakllantirishga va ijodiy, aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga, balki talabalarning kasbiy fazilatlarini rivojlantirishga qaratilgan ijodiy faoliyat shakllaridan biridir” - deyiladi.[13-65 b] Kelajak kasb egasi tadqiqot faoliyati orqali ijodiy fikrlash, o‘zining shaxsiy g‘oyasini ilgari surish orqali faoliyatga kreativ yondasha oladi.

Ilmiy bilim, ko‘nikma va malakalar bilan kasbiy tayyorgarlik jarayonini boyitishga yo‘naltirilgan yondashuv, bir vaqtning o‘zida ilmiy tafakkur, shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish, ijtimoiy yo‘naltirilgan motivlar, munosabatlar va axloqiy qadriyatlarni o‘rgatish imkonini taqdim etadi.

Pedagogik va psixologik adabiyotlarda qayd etilishicha, zamonaviy inson shaxsi turli muammolarni hal qilish, ularni tahlil qilish va murakkab masalalarni tez va samarali hal etish ko‘nikmalari va malakalariga ega bo‘lishi zarur. Bunday topshiriqlarning yechimini faqat tadqiqot olib borishga qodir bo‘lgan shaxslar topa oladi. Biroq, tadqiqotchilik faoliyati uchun qanday bilim, qobiliyat va layoqatlar zarurligi haqida yagona va birlashgan yondashuv to‘liq yechimini topgan emas. Tadqiqot olib borish tegishli layoqat, chuqur bilimga egalik o‘quv-bilish jarayonidagi moyilliklardan biri sifatida har bir insonda shakllanishi mumkin.

Oliy ta‘lim tizimidagi nomukammalliklar sababli talabalar nazariy bilimlar va amaliy faoliyat o‘rtasida bo‘shliqlarga duch kelmoqda. Shu bilan birga, oliy ta‘limda fanlarning to‘liq integratsiyasi va samarali o‘qitish metodlarining joriy etilmasligi talabalar tadqiqotchilik faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish tizimi:

- ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish jarayonini tashkil etishda maqsad, vazifa, mazmun va o‘qitish metodikasini aniqlash;
- talabalarni ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish jarayonini chuqurlashtirish, ilmiy tadqiqot motivlarini oshirish, ilmiy bilim, ko‘nikma va malakalarini kengaytirish, ilmiy tafakkurini rivojlantirish, shuningdek, ilmiy tadqiqot jarayonida ahamiyatli shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish va natijalarni tahlil qilish uchun ijtimoiy javobgarlik hissini kuchaytirish;
- talabalar ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishda motivatsion, kognitiv, riskologik va ilmiy faoliyatga yo‘naltirilgan qismlarni qo‘shish;
- talabalar ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga ta‘sir qiluvchi ichki va tashqi sharoitlarni aniqlash;
- ushbu jarayonning samaradorligini baholashning asosiy mezonlarini belgilash, talabalarning ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish yo‘lidagi yutuqlarini farqlash uchun shart –sharoitlar yaratishni taqozo etadi.

XULOSA. Xulosa qilib aytganda, talabalarning ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish jarayoni falsafiy, psixologik va pedagogik omillar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, mazkur jarayonga doir asosiy ilmiy

MUNDARIJA | TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

1.	THE IMPACT OF FORMATIVE ASSESSMENT ON LEARNING MOTIVATION Mo'minova Muxayyo Usmanovna	3
2.	TALABALARDA ILMIY TADQIQOT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHGA DOIR NAZARIY QARASHLAR. Otayeva Salamat Sabirovna	9
3.	Соғлом турмуш тарзига асосланган педагогик методлар. Жисмоний фаоллик ва таълимнинг ўзаро таъсири Raximov Xasanboy Kamoliddin o'g'li	15
4.	SALBIY YOKI IJOBIY SUBYEKTIV BAHO IFODALOVCHI LEKSIK, FONETIK, MORFOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVISTIK TAHLILI XUSANOVA NILUFAR SAYDULLOYEVNA	24
5.	SUBYEKTIV BAHONING LEKSIK SATHDA IFODALANISHI Xusanova Nilufar Saydulloyevna	29
6.	Структурно - содержательные компоненты аргументативной компетенции учащихся 8-9 классов в устной речи Бурибаева Азиза Исматиллаевна	32
7.	GENDER MARKERLARINING TIL TIZIMIDA NAMOYON BO'LISHI: SEMANTIK VA PRAGMATIK TAHLIL Komilova Nilufar Abdilkadimovna	36
8.	Pronunciation Challenges Faced by Uzbek Learners of English Sayfullayeva Mohinabonu Ulug'bekovna	41
9.	Raqamli hikoyalash texnologiyasi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish Navoiy Davlat Universiteti	46
10.	Ingliz tili fanini boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qitishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi Xudoyberdiyeva Fazilat Mansur qizi	53
11.	The Use of Innovative Technologies in Organizing the Educational Process Xudoyberdiyeva Fazilat Mansur qizi	56